

DIMENSIUNI ALE PARTICIPĂRII POLITICE

dr. IOAN MĂRGINEAN

1. Relevanța politicului pentru calitatea vieții este evidentă, atât ca factor de influențare, de determinare, cât și ca domeniu efectiv de manifestare. Caracteristicile sistemului politic în ansamblul său pot fi mai mult sau mai puțin favorabile realizării unui înalt nivel al calității vieții. De aici decurge o concluzie deosebit de importantă privind experimentarea (trăirea) de către fiecare individ a acestei forme de existență socio-umană, care este politicul. Altfel spus apare necesitatea unei activități politice consistente și persistente totodată, din partea tuturor. Interesul oamenilor pentru politică poate fi pus tocmai pe seama acestei necesități, ceea ce l-a determinat pe Aristotel să formuleze celebra definiție a omului ca *zoon politikon*. Cu timpul s-a ajuns la diferite forme de organizare democratică a societății prin care politicul ocupă un loc în „formula calității vieții” oamenilor. În democrațiile antice toți cetățenii (nu toți oamenii aveau statutul de cetățean) aveau dreptul și obligația de a contribui la bunul mers al treburilor publice, de la organizarea internă a vieții comunitare la relațiile cu vecinii, de la declanșarea și purtarea războaielor (de apărare sau de cucerire) la încheierea păcii etc.

Experiența democratică invocată (de activitatea politică a demoului — poporului — deținătorul puterii) a fost limitată, nu numai la o anumită categorie de oameni, dar și în timp și spațiu. restrânsă, deci, la durata (efemeră) a diferitelor regimuri democratice, precum și la mărimea, relativ mică, a colectivităților implicate (ceea ce a și permis de fapt generalizarea activității politice și participarea fiecărui cetățean la exercitarea puterii), la întinderea, de asemenea mică, a teritoriului administrat de aceste colectivități, de regulă state-cetăți.

După secole de istorie, în care democrația nu a mai fost inclusă printre valorile esențiale ale regimurilor politice, rămasă astfel și în afara practicii, timpul modern a readus-o în prim-planul activității umane, prin forme adecvate schimbărilor intervenite în cadrul societății. Se constituie o nouă doctrină, dar semnificația rămâne, în esență, aceeași : implicarea poporului, deținătorul puterii politice, în actul de conducere.

Complexitatea vieții sociale, volumul relativ mare al comunităților umane, dar mai ales constituirea de mari ansambluri teritoriale stabile au complicat extrem de mult mecanismele democrației. În raport cu dimensiunea colectivităților umane, un număr relativ mic de persoane îndeplinesc diferite funcții de conducere. Caracterul democratic al exercitării puterii politice rezultă din modalitățile prin care se ac-

cede la aceste funcții (de regulă prin vot); metodele de asociere a celor conduși la realizarea actului de conducere, inclusiv la decizie; dar mai ales din controlul la care sînt supuși conducătorii din partea populației, influența pe care omul de rînd o poate avea asupra celor care dețin funcții de stat și în conducerea activităților; puterea de a determina rezolvarea problemelor existente, de a imprima un anumit curs evenimentelor. Este vorba deci de *participarea politică a populației*, a cărei includere în funcționarea instituțiilor democratice a devenit o axiomă.

2. Înfăptuirea principiilor democrației și existența unui mediu participativ se constituie într-o premisă majoră pentru viața socială, în general, pentru dimensiunea politică, în special. Participarea ca atare este un indicator al calității vieții. Ea redă măsura în care populația este implicată în actul conducerii și ia parte la exercitarea puterii. Natura și conținutul actelor participative se constituie într-un obiect de studiu predilect pentru o seamă de sociologi, politologi etc. Pentru D. Bell principiul axial al politicii moderne este tocmai participarea, ea aflîndu-se în centrul conceptului de stat democratic. Într-adevăr, la acest nivel se întemeiază însăși definirea regimului democratic. Atîta timp cît nu mai poate fi vorba de îndeplinirea efectivă de funcții cu caracter politic de către toți cei în drept să o facă (toți cetățenii, ceea ce înseamnă *întreaga populație*), singură — participarea de conținut doctrinei democratice „Teoria contemporană a democrației, privită ca un sistem normativ, prescriptiv de gîndire trebuie să reconcilieze dreptul tuturor cetățenilor de a stabili ceea ce este în propriul lor interes cu obligația lor de a participa rațional și responsabil”¹.

Ca și în alte situații și aici avem de a face cu abordări și definiții diferite de la un autor la altul, de fiecare dată însă (din moment ce este acceptată, considerată chiar absolut obligatorie pentru spiritul democratic) prin participare se are în vedere o anumită *interferență a cetățeanului obișnuit în sfera vieții politice* prin acțiuni specifice. Este vizată o activitate voluntară a unor indivizi orientată spre a influența guvernul². Așa cum este de așteptat într-o problemă importantă nu lipsesc nici controversele și disputele în legătură cu definirea participării. În teoriile democratice participarea este într-adevăr o valoare supremă. Ea se concretizează în acțiuni politice de substanță, ceea ce este în măsură să confere cetățeanului putere. În schimb, teoriile elitiste restrîng sfera și semnificația participării politice, din care rețin cel mai adesea numai votul. Cei aleși — elitele — sînt cei care în mod efectiv realizează politica. Odată terminat actul votării, cetățeanul nu mai îndeplinește nici un rol politic în viziunea acestora. În realitate, populația continuă să se manifeste politic și în afara contextului electoral. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că participarea atrage după sine anumite costuri economice sau de altă natură.

3. Analiza participării pune în evidență interacțiunea dintre autorități și cetățeni mediată de instituțiile politice. Diferitele cercetări a-

¹ Samuel H. Barnes, Max Kaase, *Political Action, Mass Participation in Five Western Democracies*, London, Sage Publications, Beverly Hills, 1979, p. 28.

² Madeleine Grawitz, Jean Leca, *Traité de science politique*, vol. 3, *L'action politique*, Paris, P.U.F., 1985, p. 311.

supra participării politice furnizează modele specifice de operaționalizare. Cel mai simplu privește procentul participării la vot într-o colectivitate locală sau la nivel național.

Alte modele iau în calcul și o serie de activități premergătoare actului votării, determinând interesul pentru alegeri, opțiunile și motivarea acestora, participarea la mitinguri, în general la desfășurarea campaniilor electorale. După cum se întîlnesc și abordări care analizează participarea generală a populației în sfera politicului.

O problemă importantă apare în legătură cu natura actelor participative, dacă acestea se limitează numai la acțiunile legale. Redăm în continuare trei modele de operaționalizare a participării în care sînt reunite elementele de informare cu cele de acțiune concretă, fie în context electoral, fie în cadrul general al vieții social-politice alcătuit de fiecare dată o scală cumulativă tip Guttman. Pentru P. Burstein cercetarea participării politice înseamnă a investiga, printr-un set de 5 itemi, cît de frecvent discută subiectul probleme politice; cît de frecvent caută să influențeze deciziile la nivelul guvernelor locale, la nivel național sau în organizațiile politice publice; dacă este membru într-un partid politic (nu se aplică în S.U.A.); dacă desfășoară activitate în campania electorală (numai în S.U.A.)¹.

La rîndul lor, Mattews și Prothro iau în considerare 15 itemi privind: discuțiile politice cu alte persoane și cu oficialități; participarea la campania electorală; apartenența la diferite organizații (nu numai la cele politice); deținerea de funcții.²

Pentru Barnes și Kaase termenul de participare pare a fi limitativ, ei îl preferă pe acela de acțiune politică, reținînd toate tipurile de activități fie acestea legale sau ilegale, violente sau pașnice. În consecință sînt analizate trei domenii ale acțiunii politice: *participarea convențională* (electorală) — lectură cu conținut politic din ziare; discuții pe teme politice; încercarea de a-i convinge pe alții cum să voteze; contribuție la rezolvarea problemelor comunității; participare la mitinguri politice; legătura cu oficialități publice și politice; afectarea unui timp pentru a lucra în favoarea unui partid sau candidat; *participare neconvențională* — s-a studiat de fapt potențialul de protest al populației (acordul/dezacordul, cu diferite modalități de protest, deși cercetarea a evidențiat o slabă legătură între acceptarea unor forme de protest și participarea efectivă la acestea), petiția, boicotul, demonstrația neautorizată, refuzul de a plăti taxele, greva ilegală, ocuparea de clădiri, blocarea traficului; *atitudinea față de combaterea comportamentelor neconvenționale* (potențialul de reprimare): — sancțiuni judecătorească, utilizarea forței de către poliție, utilizarea trupelor pentru combaterea acțiunilor de protest, interzicerea demonstrațiilor politice.

Fiecare dintre cele trei domenii alcătuiesc cîte o scală cumulativă tip Guttman cu un grad înalt de reproductibilitate, ceea ce atestă natura lor unidimensională³.

¹ P. Burstein, *Social Structure and Political Individual Participation in Five Countries*, în *American Journal of Sociology*, vol. 77, mai 1972 (cele cinci țări au fost S.U.A., Marea Britanie, Germania Federală, Italia și Mexic).

² John P. Robinson et al, *Measures of Political Attitudes*, Michigan, ISR Ann Arbor, 1973.

³ Samuel H. Barnes, Max Kaase, *Op. cit.*

4. Modelul operațional adoptat pentru cercetarea participării politice în România ține cont de faptul că avem de-a face cu o *activitate generală*, care nu trebuie restrinsă la perioada electorală. În acest fel au fost incluse *evaluări ale situației politice existente, interesul pentru activitatea politică exprimat prin informare, discuții și apartenența la un partid*. Nu au fost luate în studiu elementele ce se particularizează în funcție de ocaziile oferite, cum ar fi participarea la mitinguri sau alte aspecte asemănătoare, fără îndoială deosebit de importante, dar cu o frecvență relativ redusă și cu posibilități diferite de la o colectivitate la alta.

Rezultatele obținute sînt totuși în măsură să releve caracteristicile „momentului”. În cazul nostru, este vorba de situația inedită, dar tensionată care a precedat alegerile din luna mai, pentru care credem că s-a constituit o imagine relevantă.

Aprecierea situației politice. Ancheta a evidențiat existența unor elemente diverse: numai 11,6% din subiecți au fost pe deplin satisfăcuți de situația politică din perioada de tranziție; 62% au considerat-o a corespunde parțial așteptărilor lor; în timp ce 16,5% din subiecți erau nesatisfăcuți, iar 9,8% nu s-au pronunțat.

În structurarea răspunsurilor au putut fi identificate influențe care țin de caracteristicile individuale ale populației. Astfel, cele două sexe se diferențiază semnificativ în modul cum apreciază situația politică: bărbații dau o apreciere mai favorabilă comparativ cu femeile; de asemenea, adulții, comparativ cu tinerii pînă la vîrsta de 25 de ani. Este vorba de diferențieri ale percepției situației politice datorate așteptărilor pe care diferitele categorii de populație le au, fără a se putea vorbi de o relativizare totală (care să anuleze calitatea de diagnoză a răspunsurilor) atîta timp cît se constituie o opinie majoritară. Situația politică din România din primăvara anului 1990 a fost una ieșită din comun, pe lângă schimbările radicale datorate revoluției și apariției multor forțe politice, caracterizată prin unele manifestări extremiste și încercări de forță, chiar cu excese de violență. Așa se explică faptul că sentimentul frustrării este foarte puternic. Cei mai mulți dintre subiecți s-au simțit marginalizați, lipsiți de influență asupra vieții politice: 61,4% din subiecți au declarat că politicienilor nu le pasă de ei, iar 83,4% credeau că nu pot influența acțiunile guvernului, cu excepția votului. În schimb, se manifestă optimism față de participare politică în viitor: 75,3% cred în posibilități mai mari, față de numai 6% care se tem că ele vor fi mai mici; 17,5% nu întrezăresc vreo schimbare, iar 0,7% nu răspund. Speranțele de mai bine în viitor pot fi interpretate și ca o atitudine critică față de prezentul nesatisfăcător, întărind concluziile anterioare privind perceperea existenței unei situații dificile. Sporirea posibilităților de participare pentru perioada următoare se integrează în modelul de societate pe care oamenii și-l imaginează: 85% cred că va fi o societate mai democratică, de asemenea, se apreciază că în viitor se va institui un control mai puternic al fiecăruia asupra vieții politice (63% din total) și o respectare mai consistentă a drepturilor cetățenești (84%). Pe ansamblu, o parte mică din subiecți

consideră că situația politică rămâne neschimbată în viitor, comparativ cu momentul cercetării — aprilie 1990 — sau că ea se va înrăutăți.

Informarea. Cu acest aspect se intră în analiza participării propriu-zise. Ea include diferite tipuri de acțiuni pe care le întreprinde individul în sfera politicului. O primă astfel de acțiune este *informarea*. Pentru acuratețea răspunsurilor și identificarea clară a activității specifice s-a preferat un demers restrictiv. Astfel s-a luat în considerare numai lectura presei ca mijloc de informare în domeniul politic, ignorându-se alte modalități. Cu toate acestea, surpriza a fost de proporții, marea majoritate a populației manifestă un interes deosebit pentru lectura presei (cea ce schimbă radical tipul de comportament constat pentru perioadele anterioare) realizând pe această cale o informare sistematică în legătură cu evenimentele politice, cu ideile și programele puse în circulație. Astfel, 39,10% din subiecți citesc zilnic mai multe ziare, 18,80% citesc zilnic ziarul preferat, iar 25,70% citesc presa cu intermitențe, deci în total 83,60% din subiecți apelează la lectura presei pentru a se informa, în timp ce 14,00% nu citesc fiind dezgustați de ceea ce se întâmplă, iar 2,50% declară că nu sînt interesați de aceste probleme.

O măsură a eficienței lecturii ar putea fi dedusă din relevarea *gradului de cunoaștere a programelor diferitelor partide*. Se constată că în timp ce 710% din subiecți se pot pronunța, 290% se declară neștiutori în acest domeniu. Cea mai mare parte a subiecților identifică o apropiere între conținutul platformelor diverselor partide și, propriile lor interese (63,30% din total, față de 7,70% care nu-și regăsesc reflectate interesele în programele partidelor existente la data efectuării cercetării).

Discuțiile. Schimbul de opinii și persuasiunea reprezintă elementele general recunoscute ale activității politice. Ele au fost incluse și în cadrul cercetării întreprinse, dînd o măsură semnificativă a interesului populației pentru politic (cf. tabelului).

Prezența politicului în discuțiile populației.

Specificație	Frecvența			
	Des	Rar	Niciodată	Total
Discuții cu persoane apropiate	62,0	34,0	4,0	100,0
Incercarea de convingere				
a interlocutorilor de propriile idei	18,4	42,8	38,8	100,0
Discuții cu persoane de pe stradă	6,9	42,7	50,4	100,0

Cvasitotalitatea celor intervievați include între preocupările lor discuțiile pe teme politice cu persoane apropiate. Un număr important caută să-și impună punctul de vedere (exagerarea în această privință s-ar putea solda însă cu deteriorarea relațiilor umane), dar discuțiile publice sînt practicate de puține persoane, ca activitate sistematică (ceea ce s-ar fi putut datora și situației politice existente, de o oarecare nesiguranță, sau intoleranțelor reciproce).

Apartenența de partid relevă un alt nivel al activității politice.

Datele cercetării s-ar putea să fie amendate substanțial în viitor avînd în vedere faptul că în primăvara anului 1990 ne găseam într-un proces de restructurare și de apariție a multor partide politice (se ajunsese deja la peste 80).

În momentul efectuării cercetării, un număr relativ mic de persoane erau înscrise în partide, în schimb erau mulți simpatizanți și interesați de viața politică, astfel: 0,2%¹/₁₀₀ dețineau funcții într-un partid politic; 1,1%¹/₁₀₀ erau membri într-un partid și urmăreau ca în viitor să dețină o anumită funcție politică; alți 5,9%¹/₁₀₀ erau membri de partid, fără să urmărească deținerea unei funcții, iar 6,8%¹/₁₀₀ aveau intenția de a se înscrie într-un partid (în total 14%¹/₁₀₀ din subiecți aveau o afiliere de partid); simpatizanții unor partide s-au ridicat la valoarea de 43%¹/₁₀₀, cei interesați de politică fără să simpatizeze cu un partid erau 36,0%¹/₁₀₀, iar 5,9%¹/₁₀₀ se declarau indiferenți; pentru 1,1%¹/₁₀₀ politica le repugna; 0,1%¹/₁₀₀ nu au răspuns.

Nu credem că numărul mic al celor înscriși în partide ar fi imputabil. Pentru evoluția pozitivă a proceselor politice din România ar fi de preferat și o restrîngere a numărului partidelor politice. Oricum, cele peste 100 de partide existente în prezent (septembrie 1990) nu se deosebesc, de cele mai multe ori, decît prin organizare separată, deci este o problemă de lideri și de funcții. De altfel, procesele de regrupare au început deja și probabil vor cunoaște o amploare mai mare în viitor. O altă situație pe care o considerăm dezirabilă ar fi ca marea majoritate a populației să se mențină la statutul de simpatizant. Militantismul de partid (cu 100 grupări puternice în competiția pentru putere adesea cu practici neloiale) poate fragmenta în mod radical națiunea pierzîndu-se elementele de interes general, cu adevărat importante pentru întreaga populație. Restrîngerea numărului de partide s-ar putea realiza și pe cale legală, prin sporirea considerabilă a normei privind numărul de aderenți la înscriere; prin fixarea unei cote ce trebuie întrunită la alegeri etc. În țările occidentale (unde pluralismul politic, ideologic și cultural nu poate fi pus la îndoială), există cîte 2—3 partide mari și o mulțime de organizații profesionale, culturale, etnice, de altă natură, care își promovează propriile interese, dar nu intră în jocul politic pentru cucerirea și exercitarea puterii.

5. *Scala de participare politică*. Din elementele care descriu diferențele activității cu conținut politic am selectat un set de cinci itemi pentru a alcătui scala de participare: *discuția pe teme politice cu persoane apropiate*; *informarea cu conținut politic prin lectura presei*; *atragera de aderenți la propria opinie*; *discuții publice pe teme politice*; *apartenența la un partid politic*. S-a constituit o scală cumutativă tip Guttman prin satisfacerea la nivel optim a tuturor cerințelor de construcție, ceea ce denotă unidimensionalitatea domeniului și dispunerea ierarhizată a celor cinci activități*.

* Răspunsurile au fost dichotomizate atribuindu-se valoare pozitivă celor care indică participare și respectiv valoare negativă celor care se situează în alara acestei semnificații. Pentru valoarea pozitivă în cazul discuțiilor s-au luat în considerare frecvențele „des” și „rar”; pentru lectura presei, toți cei care au declarat că utilizează aceste forme de informare pe teme politice fie că citesc zilnic unul sau mai multe ziare, fie că citesc mai rar; iar pentru apartenența de partid la valoarea

Frecvențele răspunsurilor la itemii scalei, constituind și baza ierarhizării, au fost următoarele :

	+	-	total
— membru al unui partid	14,0	86,0	100,0
— discuții publice pe teme politice	49,6	50,4	100,0
— atragerea de aderenți la propria opinie	61,2	38,8	100,0
— informarea pe teme politice prin lectura presei	83,6	16,4	100,0
— discuții pe teme politice cu persoane apropiate	96,0	4,0	100,0

Aplicarea algoritmului de calcul a condus la determinarea frecvențelor pentru cele 6 valori ale scalei, a erorilor, și a coeficienților de reproductibilitate (cf. scalei).

Scala participării politice reflectă un conținut semnificativ în ceea ce privește activitățile desfășurate. Un număr relativ mic de persoane sînt în afara a ceea ce am denumit participare politică (din cei 45 subiecți cu valoarea de scală zero, 34 au totuși cite un răspuns pozitiv, dar el a trebuit să fie inclus la „erori”, datorită plasării neconvenabile). Față de procentul de 3,6% a celor aflați în situația neparticipării în cazul României din primăvara anului 1990, alte cercetări relevă valori mult mai mari (Barnes și Kaase indică valori de pînă la 30% în cazul unor țări occidentale), dar la noi situația era excepțională. Politizarea excesivă nu este totuși un factor pozitiv, după cum și apolitismul este îngrijorător. Reține atenția și nivelul relativ mare al celor care realizează toate activitățile : cu puține excepții, cei care erau sau intenționau să se înscrie în partide desfășurau întreaga formă de activități politice avute în vedere. Într-un mediu social deosebit de politizat unele excese sînt inevitabile. Ele se vor diminua ca intensitate pe măsura stabilizării situației, a respectării principiilor democratice, a înțelegerii adecvate a libertăților conferite de acestea, a însușirii regulilor de exercitare a puterii, ca și a opoziției. Este de dorit ca în viitor să se realizeze un echilibru în ceea ce privește preocupările populației, acordîndu-se o importanță mai mare și activităților de ordin economic, cultural educativ etc. De fapt, ceea ce ar trebui să se diminueze este activismul politic exclusivist. Militantismul de partid este numai o parte a participării politice. Aceasta din urmă, la rîndul său, nu poate acoperi manifestările publice ale individului, dacă avem în vedere acțiunile cu caracter umanitar în cadrul comunităților locale sau la nivel național.

pozitivă au intrat numai cei care erau deja membri ai unui partid sau intenționau să intre în perioada imediat următoare (s-a acceptat acest lucru pentru faptul că înseși partidele erau în constituire); prin diferență celelalte răspunsuri au fost considerate cu valoare negativă, absența participării politice.

SCALA DE PARTICIPARE

Valoarea de scală	Itemii scalei					%		Nr. erori
	Membru al unui partid	Discuții publice pe teme politice	Atragerea de aderenți la propria opinie	Informarea pe teme politice prin lectura presei	Discuții pe teme politice cu persoane apropiate	Frecvență		
						N	%	
0	—	—	—	—	—	45	3,6	34
1	—	—	—	—	+	136	10,9	66
2	—	—	—	+	+	283	22,7	84
3	—	—	+	+	+	217	17,4	2
4	—	+	+	+	+	411	33,0	92
5	+	+	+	+	+	154	12,4	65
Total						1246	100,0	343

$$CR_0 = 1 - \frac{343}{6230} = 0,95$$

$$CR_1 = 1 - \frac{897}{6230} = 0,88$$

$$CR_0 > CR_1$$